

válečné slavnostní příležitosti a užívaných k plavbě samotnými králi. Na penězích drželi v pokladně hotovost ve výši sedmi set čtyřiceti tisíc egyptských talentů. Tak velké vybavení a vojsko měl a zanechal podle královských záznamů druhý egyptský král po Alexandrovi. Ze všech králů získával bohatství nejohroženěji, dovedl je znamenitě uplatnit a použil je k velkolepým stavbám. Zdá se, že ani ostatní satrapové za ním nezástávali v mnohém směru pozadu, ale všechno to bohatství promarnili jejich nástupci. Ti se navzájem vyhubili v občanských rozbrojích, jimiž jedině lze rozložit velké říše.

11/ Římské impérium tedy díky prozíravému řízení a štěstí vyniklo velikostí a trvalo dloho. Aby toho Římané dosáhli, překonali všechny zdatnosti, vytrvalost a tvrdou práci. Nikdy se nenechali unést úspěchem, dokud nebylo vítězství bezpečné, ani zdrtit pohromami, ačkoliv jednou ztratili za jeden den dvacet tisíc vojáků, jindy čtyřicet tisíc a opět jindy padesát tisíc. I jejich město bylo často v nebezpečí; ani dlouhotrvající hlad a mor, ani občanské rozbroje však nepodlomily jejich ctižádost, i když na ně vše dolehlo najednou, a po sedmi stech letech tvrdých bojů a vážných nebezpečností přivedli své impérium k nebývalému rozkvětu a přízeň osudu si vykoupili prozíravostí.

12/ Tyto události vylíčili mnozí Řekové a mnozí Římané. Jsou to dějiny mnohem rozsáhlejší než makedonské, které jsou nejdelsí v historii dřívějších dob. Když jsem četl o jedinečné římské statečnosti a chtěl jsem ji porovnat s každým jednotlivým národem, vedla mě historie často od Kartága k Ibérům a z Hispánie na Sicílii či do Makedonie nebo za posly k jiným národům či ke spojeneckým smlouvám s nimi. A opět mě dovedla do Kartága nebo na Sicílii jako na bludné pouti, a odtud, protože záležitosti ještě nebyly uzavřeny, mě přenesla znovu jinam. Nakonec

jsem shromáždil údaje, kolikrát Římané vytáhli na Sicílii či tam vyslali posly nebo co učinili, než ji dostali do nynějšího stavu, kolikrát bojovali s Kartágiňany či s nimi uzavřeli dohodu nebo k nim vypravili posly či jejich posly přijali nebo způsobili Kartágiňanům škodu či ji od nich utrpěli, až nakonec Kartágo vyvrátili, podrobili si africké kmeny, znovu obnovili Kartágo a nastolili v Africe dnešní pořádek. Tak jsem postupoval u každého jednotlivého národa, poněvadž jsem chtěl zjistit, jak si Římané počínali vůči všem ostatním, abych poznal slabost či vytrvalost národů a zdatnost či štěstí vítězů nebo jiné okolnosti, které přitom působily.

13/ Protože se domnívám, že i někdo jiný se bude chtít takto poučit o římských dějinách, píši je podle jednotlivých národů. To, co se mezitím stalo mezi Římany a ostatními národy, nechám zatím stranou a připojím k výkladu o jejich dějinách. Považoval jsem za zbytečné uvádět všude letopočty, ale u těch nejvýznamnějších událostí je občas připomenou. Pokud se týče jmen, měli Římané v dávné době každý jedno jméno jako všichni lidé, potom dvě, a není tomu dávno, kdy někteří začali užívat i třetího kvůli odlišení pro vlastnost tělesnou či duševní, stejně jako někteří Řekové měli u jmen příjmení. Já budu u některých osob uvádět všechna jejich jména, hlavně u významných lidí, abych je určil jednoznačně, většinou však budu nazývat jak je, tak i ostatní jejich hlavním jménem.

14/ Knihy popisující bohatou činnost Římanů v Itálii jsou tři a lze je chápat jako obraz římsko-italských dějin, který se pro množství látky člení na několik částí. První kniha líčí činy sedmi králů, jak se všechny udály v časovém pořadí, a dávám jí název Kniha královská. Další kniha líčí události v ostatních částech Itálie s výjimkou území podél Ionského zálivu. Na rozdíl od předchozí se jmenuje Kniha italská. Se Samnity, posledním národem,

usazeným u Ionského zálivu, velkým a těžko pokořitelným, zápasili Římané osmdesát let, až je nakonec podrobili spolu se sousedními kmeny, které jim pomáhaly, a jihoitalskými Řeky. Na rozdíl od předchozích se tato kniha jmenuje Samnitská. Zbývající knihy jsou pojmenovány podle téže zásady: Kniha keltská, sicilská, hispánská, o válce s Hannibalem, Kniha kartáginská, makedonská a tak podobně. Jedna tedy navazuje na druhou, tak jak po sobě následovaly jednotlivé války, i když ten nebo onen národ byl podmaněn až po mnoha dalších událostech. Rozbroje mezi Římany a občanské války, které se pro ně staly jedním z nejstrašnějších období, jsem rozčlenil podle vůdců jednotlivých stran na válku mezi Mariem a Sullou, Pompeiem a Caesarem, Antoniem a druhým Caesarem, zvaným Augustus, a jeho boj s vrahy předchozího Caesara, a konečně na válku mezi Antoniem a Caesarem Augustem. V této poslední občanské válce si Římané podrobili i Egypt a římské říší začal vládnout jedinec.

15/ Takto jsou tedy rozděleny dějiny jednotlivých národů do jednotlivých knih, kdežto občanské války jsou rozčleněny podle jejich vůdců. Poslední kniha ukáže, jaké mají dnes Římané vojsko, jaké důchody získávají z každé provincie nebo jaké jsou náklady na strážní loďstva a podobné záležitosti. Sluší se však, aby ten, kdo píše o zdatnosti Římanů, začal od jejich začátků. Kdo jsem já, autor těchto dějin, vědí mnozí a sám jsem to již prozradil. Abych se však vyjádřil jasněji — jsem Appiános z Alexandrie, který dosáhl ve své vlasti nejvyššího postavení; v Římě jsem působil jako právník na císařských soudech, až mě císařové uznali za hodna být jejich procuratorem. A má-li někdo zájem zjistit i ostatní podrobnosti, napsal jsem pojednání i o tom.

Z KNIHY KRÁLOVSKÉ

(Zlomky)

1/ (Appiános) začíná dějiny od Aenea, syna Capyova, který dosáhl nejlepšího věku za trójské války. Po dobytí Tróje uprchl a po dlouhém bloudění připlul k pobřeží Itálie řečenému Laurentum, kde se dodnes ukazuje jeho tábor a pobřeží se po něm nazývá Trója. Tehdy vládl tamějším italským Aboriginům Faunus, syn Areův, který dal Aeneovi za ženu svou dceru Lavinii a zemi v obvodu čtyř set stadií. Aeneas založil město a nazval je po své ženě Lavinium. Když třetího roku Faunus zemřel, nastoupil po něm Aeneas, jeho zeť, a nazval Aboriginy podle svého tchána Latina Fauna Latiny. Za další tři roky byl Aeneas zabit ve válce vedené kvůli Lavinii s etruskými Rutuly, jejichž král se o ni ucházel před ním, a vládu převzal Euryleón, přejmenovaný na Ascania. Byl synem Aenea a jeho někdejší manželky v Tróji Creusy, dcery Priamovy. Někteří však tvrdí, že Ascanius, který nastoupil po Aeneovi, byl synem Lavinie.

Ascanius zemřel čtvrtého roku po založení Alby — zbudoval totiž město jménem Alba a přestěhoval tam lid z Lavinia — a vládu převzal Silvius. Silvius prý měl syna Aenea Silvia, Aeneas Silvius Latina Silvia, Latinus Silvius Capya, Capys Capeta, Capetus Tiberina, Tiberinus Agropa, Agropas Romula. A toho prý zabil blesk. Jemu se narodil syn Aventinus, Aventinovi Procas. Ti všichni měli jméno Silvius. Procas měl dva syny: staršího Numitora, mladšího Amulia. Po umírajícím otci převzal vládu starší, avšak mladší mu ji hrubým násilím vyrval. Zabil i bratrova syna Egesta a bratrovu dceru Rheu Silvii

KNIHA HISPÁNSKÁ

1/ Pohoří Pyreneje se táhne od Tyrhénského moře k severnímu oceánu. Na východ od Pyrenejí sídlí Keltové, dnes zvaní Galatové a Galové, na západ Ibérové a Keltibérové, jejichž území začíná u Tyrhénského moře a prostírá se kolem Herkulových sloupů k severnímu oceánu. Takto je celá Hispánie sevřena mořem až na Pyreneje, největší a snad nejsráznější ze všech evropských pohoří. Z vod, které Hispánii obklopují, užívají její obyvatelé k plavbě moře Tyrhénské k Herkulovým sloupům, po západním a severním oceánu se neplaví nikam, pouze do Británie a využívají při tom mořského přílivu, takže urazí cestu tam za půl dne. Jinam se tímto oceánem neodváží ani Římané, ani jejich poddaní. Rozloha Ibérie, kterou dnes někteří nazývají Hispánie, a nikoliv Ibérie, je značná a na jednu zemi téměř k nevíře. Její šíře se udává na deset tisíc stadií a té se rovná i její délka. Obývá ji mnoho národů rozmanitých jmen a protéká jí mnoho splavných řek.

2/ Nezamýšlím se zabývat otázkou, kdo tu sídlil dříve a kdo potom, protože píší pouze římské dějiny. Zmíním se jen o tom, že podle mě ji kdysi obývali spolu s domorodci také Keltové, kteří přešli Pyreneje, a tak vznikl název Keltibérové. Myslím, že i Foiničané odedávna často připlouvali do hispánských obchodních měst a obývali část Hispánie a rovněž tak Řekové, kteří se na lodích dostali do Tartéssu ke králi Arganthóniovi a z nichž někteří zůstali v Hispánii. Arganthóniovo království bylo totiž v Hispánii. Podle mého názoru byl tehdy Tartéssos město u moře; nyní nese název Carpeessus. Domnívám se, že Herkulovu svatyni u Herkulových sloupů postavili Foiní-

čané; tamější obřady jsou ještě dnes foinického rázu a bůh tam uctíváný není thébský, nýbrž tyrský. Ale to budiž ponecháno zájemcům o dávnověk.

3/ O tuto bohatou zemi, oplývající velkými statky, se začali horlivě zajímat Kartágiňané. Kus jí už ovládali a další plenili, dokud je nevyhnali Římané a nezmocnili se ihned té oblasti, která Kartágiňanům patřila. Zbytek získávali dlouho a těžce vzhledem k mnohým rebeliím, až jej nakonec dobyli a rozdělili do tří částí, kam posílají tři praetory. Jak si každou z nich přisvojili a jak o ně bojovali s Kartágiňany a potom s Ibéry a Keltibéry, to ukáže tato kniha. Její první část pojednává o Kartágiňanech; protože i jejich boje se týkají Hispánie, musel jsem je uvést v Knize hispánské, stejně jako jsem do Knihy sicilské zařadil boje mezi Římany a Kartágiňany od vstupu Římanů na Sicílii a od jejího podmanění.

4/ Římané totiž vedli první válku za hranicemi Itálie s Kartágiňany o Sicílii na Sicílii, druhou o Hispánii v Hispánii. Avšak tehdy se Kartágiňané přeplavili s velkým vojskem do Itálie, Římané do Afriky a pustošili své země navzájem. Tato válka začala někdy v době stočtyřicáté olympiady, když Kartágiňané porušili podmínky smlouvy dané po válce o Sicílii. Porušili je pod touto zámkou: Hamilkar Barkas slíbil jako kartáginský velitel na Sicílii svým keltským žoldněřům a afriickým spojencům velké dary. Když je po jeho návratu do Afriky požadovali, vznikla válka mezi Afričany a Kartágiňany, v níž Kartágiňané od Afričanů těžce trpěli a vydali Římanům Sardinii jako náhradu za škody způsobené jejich obchodníkům za této afriické války. Barka pohnali jeho nepřátelé na soud, že se provinil na vlasti tímto neštěstím, ale on si zajistil přízeň vedoucích politiků, z nichž nejoblíbenější byl Hasdrubal, manžel Barkovy dcery, a soudu unikl. Sotvaže vypukly jakési nepokoje mezi Numidany, zařídil,

KNIHA ILLYRSKÁ

1/ Řekové nazývají Illyry národy nad Makedonií a Thrákií od Chaonie a Thesprótie k řece Dunaji. Toto je délka země. Do šíře se táhne od Makedonie a thráckých hor k Pannonii a Ionskému zálivu a k předhůří Alp. Podle řeckých autorů zabírá šíře pochod pěti dní cesty, délka třiceti. Na základě římského měření je země delší než šest tisíc stadií, široká kolem tisíce dvou set stadií.

2/ Jak vyprávějí báje, má země jméno od Illyria, Polyfémova syna. Kyklóps Polyfémós a Galatea měli syny Kelta, Illyria a Gala, kteří odešli ze Sicílie a vládli Keltům, Illyrům a Galatům nesoucím jejich jména. I když mnozí autoři vyprávějí jiné báje, mně se líbí nejvíce tato: Illyrios měl syny Enchelea, Autariea, Dardana, Maida, Taulanta a Perrhaiba, dcery Parthó, Daorthó, Dassaró a další, od nichž odvozují svůj původ Taulantijové, Perrhaibové, Enchelejové, Autariejové, Dardanové, Maidové, Parthéonové, Dassarétijové a Darsové. Autarieovi se prý narodil syn Pannonios nebo Paión, jemu pak Skordiskos a Triballos, podle nichž mají rovněž příslušné kmeny jména. Toto však ponecháme zájemcům o dávnou minulost.

3/ Illyrských kmenů je na tak velkém území mnoho a z nich jsou ještě dnes velmi slavní Skordiskové a Triballové, kteří sídlili na rozsáhlém území a vyhledali se vzájemnými boji do té míry, že jen zbytek Triballů unikl přes Dunaj ke Getům, a třebaže to byl kmen v plné síle až po Filipa a Alexandra, téměř vymřel a je nyní svému okolí neznámý. Skordiskové byli těmito válkami velmi

oslabeni, a když utrpěli od Římanů stejně těžké rány, uprchli na ostrovy v Dunaji. Po čase se někteří vrátili, usadili se na hranicích Pannonie a jsou tedy dodnes v Pannonii. Stejným způsobem byli nakonec vyhlazeni i Ardiajové, skvělí mořeplavci, od Autariejů, nejlepších bojovníků na souši, i když jim způsobili mnoho škod. Na místo Ardiajů nastoupil jiný illyrský kmen — Liburnové, kteří pustošili Ionský záliv a ostrovy na rychlých lehkých člunech, podle nichž nazývají Římané dosud lehké hbité dvojveslice liburnky.

4/ Vypráví se, že Autarieje postihl Apollón zaslepením a strašlivým neštěstím. Táhli totiž s Molistomem a Keltly řečenými Kimbry z jejich podnětu proti Delfám a většina z nich přišla naráz o život ještě před útokem jako oběť vodního přívalu, bouří a blesků. Pokud se vrátili, objevila se u nich záplava žab a jejich rozkládající se těla zamožila vodní toky. Ze země stoupaly škodlivé výpary, čímž vznikl u Illyrů mor, řádící především mezi Autarieji tak, až nakonec utekli z domova. Protože však nákazu šířili s sebou, nechtěl je nikdo ze strachu přijmout, takže urazili cestu trvající dvacet tři dny a usadili se v močálovitém a neobydleném kraji Getů v sousedství Bastarnů. Na Keltly seslal bůh zemětřesení a zničil jejich města. Protože jejich neštěstí nebralo konce, odešli z domova také. Napadli Illyry, kteří spáchali zločin spolu s nimi, a poněvadž byli zesláblí morem, zpusťovali jejich zemi. Sami se však také nakazili, dali se na útěk a plenili cestou vše až k Pyrenejím. Jakmile se obrátili na východ, padl na Římany strach při vzpomínce na Keltly, kteří s nimi kdysi bojovali, že i tito Keltové by mohli přes Alpy vpadnout do Itálie. Proto vytáhli proti nim s konsuly, ale celé jejich vojsko zahynulo. Tato pohroma vyvolávala v celé Itálii před Keltly velký strach, dokud Římané nezvolili velitelem Gaia Maria, který právě zvítězil v Africe

letý Seleukův syn Démétrios, synovec Antiocha Epifana, vnuk Antiocha Velikého a Eupatorův bratranec. Římané však Démétria nepropustili, ačkoliv je žádal, aby ho dosadili na trůn, že náleží spíše jemu; domnívali se totiž, že pro ně není výhodné, aby v Sýrii vládl místo nezletilého chlapce dospělý muž. Dozvěděli se, že v Sýrii je vojsko, které má více slonů a lodí, než povolili Antiochovi, a vypravili tam posly, aby dali slony pobít a lodě spálit. Byla to smutná podívaná, když byla zabíjena krotká a vzácná zvířata a hořely lodě. Na jistého Leptína z Láodikeie zapůsobil tento pohled tak, že zabil Gnaea Octavia, vedoucího poselstva, když se v gymnasiu natíral olejem. Pohřeb mu vypravil Lýsiás.

47/ Démétrios se dostavil znovu do senátu a žádal, aby ho alespoň propustili z rukojemství, protože byl vydán za Antiocha, který již zemřel. Protože nedosáhl ani tohoto ústupku, uprchl potají na lodi, byl v Sýrii radostně přivítán a chopil se vlády. Dal zabít Lýsia a spolu s ním malého Eupatora, odstranil Hérakleida a zahubil Timarcha, který se proti němu vzbouřil a vůbec spravoval Babylónii špatně. Proto dali Babylónané jako první Démétriovi přízvisko Sótér, tj. Zachránce. Když Démétrios upevnil svou moc, poslal do Říma věnec v hodnotě deseti tisíc zlatých mincí darem za svůj pobyt jako rukojmí a vydal jim Octaviova vraha Leptína. Římané si věnec ponechali, ale Leptína nepřijali, protože činu chtěli využít proti Syřanům. Démétrios vypudil Ariaratha z Kappadokie a dosadil místo něho za tisíc talentů Oloferna, který byl pokládán za Ariarathova bratra. Ale Římané rozhodli, aby Ariarathés a Olofernés vládli jako bratři společně.

48/ Když pontský král Mithridatés vypudil oba dva, jakož i jejich nástupce Ariobarzana, byl to kromě jiného podnět k válce mithridatské, obrovské, s nečekanými

zvraty, do níž bylo zataženo mnoho národů a která se táhla téměř čtyřicet let. Za tu dobu se v Sýrii vystřídalo vesměš rychle za sebou mnoho vládců z královského rodu, na trůnu došlo k mnoha změnám a panovnická rodina byla cílem četných útoků. Parthové, kteří se již dříve odtrhli od seleukovské říše, se tehdy zmocnili Mezopotámie patřící dotud Seleukovcům. Arménský král Tigránés, syn Tigránův, si podmanil mnoho sousedních národů, kteří měli své vladaře. Považoval se tudíž za krále králů a vytáhl proti Seleukovcům, protože nechtěli uznat jeho vládu. Antiochos Eusebés jeho síle neodolal, takže Tigránés ovládal Sýrii za Eufratem se všemi národy až k Egyptu. Vládl zároveň i nad Kilikií, protože i ta podléhala Seleukovcům, a postavil všem do čela na čtrnáct let velitele Bagadata.

49/ Když římský vojevůdce Lucullus pronásledoval Mithridata, který uprchl na Tigránovo území, šel Bagadatés s vojskem na pomoc Tigránovi. V tu dobu se v Sýrii vynořil Antiochos, syn Antiocha Euseba, a vládl tam se souhlasem Syřanů. Ani Lucullus, který jako první vedl válku s Tigránem a vypudil ho z dobytého území, neodňal Antiochovi moc po otci. Ale Pompeius, který zničil Mithridata po Lucullovi, dovolil Tigránovi vládnout nad Arménií, kdežto Antiocha, ačkoliv se vůči Římanům neprovinil, zbavil syrského trůnu. Skutečným důvodem bylo to, že Pompeius měl vojsko a mohl se snadno zmocnit velké říše, jež zbraně neměla, formální příčinou se stalo tvrzení, že není vhodné, aby v Sýrii vládli Seleukovci, poražení Tigránem, spíše než Římané, vítězové nad Tigránem.

50/ Tak si Římané připojili bez boje Kilikii, Sýrii vnitrozemní i Syrskou kotlinu, Foiníkií, Palestinu a všechna území od Eufratu po Egypt a moře, která se označují jako Sýrie. Odporoval ještě jeden národ, Židé. Pompeius

je potlačil násilím, jejich krále Aristobúla poslal do Říma a jejich největší a nejposvátnější město Jeruzalém vyvrátil stejně jako předtím první egyptský král Ptolemaios. Znovuvybudované město zničil pak Vespasianus a za mé doby zase Hadrianus. Za tuto vzpouru odvádějí všichni Židé větší daň z hlavy než okolní národy. I Syřané a Kilikové musí platit roční dávky, každý jednu setinu z majetku. Národům, které byly pod nadvládou Seleukovců, ... dosadil Pompeius jejich vlastní krále či nové vladaře. Tak potvrdil čtyřem vladařům v asijské Galatii jejich tetrarchie, protože mu pomáhali jako spojenci proti Mithridatovi. Zanedlouho však připadla postupně i tato území Římanům, převážně za Caesara Augusta.

51/ V Sýrii jmenoval Pompeius ihned správcem svého někdejšího kvéstora Seaura. Senát určil za jeho nástupce Marcia Philippa a po něm dosadil Marcellina Lentula, oba v hodnosti praetorů. Ale jeden i druhý strávili dvouleté období tím, že odvraceli útoky sousedních Arabů. Kvůli tomu spravovali v následující době Sýrii činitelé, kteří již zastávali v Římě konsulát, aby měli pravomoc sbírat vojsko a vést válku jako konsulové. Jako první byl z této kategorie do Sýrie vyslán s vojskem Gabinius. Když se připravoval k válce, snažil se ho parthský král Mithridatés, kterého vypudil z království jeho bratr Hyródés, získat, aby si nevšímal Arabů a válčil s Parthy. Ale egyptský král Ptolemaios XI., rovněž zbavený trůnu, ho za velkou peněžitou částku přemluvil k tomu, že vytáhl proti Alexandrii místo proti Parthům. Po boji s Alexandrijskými dosadil Gabinius Ptolemaia znovu na trůn, avšak římský senát ho za to potrestal vyhnanstvím, protože zaútočil na Egypt bez jeho usnesení a vedl válku podle Římanů neblahou, zakázanou sibyllskými knihami. Po Gabiniovi spravoval Sýrii tuším Crassus,

kterého potkalo velké neštěstí v boji s Parthy. A za Lucia Bibula, správce Sýrie po Crassovi, napadli Sýrii Parthové. Za Saxy, Bibulova nástupce, pronikli až k Iónii, protože Římány zaměstnávala občanská válka.

52/ Avšak o těchto událostech pojednám podrobně v Knize parthské. Protože se v této knize zabývám událostmi v Sýrii, vylíčil jsem v ní, jak se Římané Sýrie zmocnili a jak ji dodnes spravovali. Je však na místě zmínit se o úloze Makedoňanů, kteří vládli v Sýrii před Římany. Po Peršanech byl králem Syřanů Alexandros. Ten vládl všude, kam až dohlédl. Když zemřel, zanechal syny, jednoho zcela maličkého a druhý ještě ani nebyl na světě. Makedoňané si proto z lásky k Filippovu rodu vybrali v době nezletilosti Alexandrových synů za svého krále Alexandrova bratra Arridaia, ačkoliv nebyl považován za duševně zdravého, a přejmenovali ho na Filippa. Pečovali i o Alexandrovu manželku v době jejího těhotenství. Alexandrovi přátelé rozdělili národy do satrapií a Perdikkás jim je přidělil Filippovým jménem. Ale zanedlouho králové vymřeli a na jejich místo nastoupili satrapové. Prvním satrapou se v Sýrii stal Láomedón z Mytilény z rozhodnutí Perdikka a Antipatra, který byl regentem po Perdikkovi. K Láomedontovi připlul s loďstvem egyptský satrapa Ptolemaios a snažil se ho získat množstvím peněz, aby mu postoupil Sýrii, protože odtud bylo možno chránit Egypt a útočit na Kypr. A protože ho přemluvit nemohl, zajal ho; Láomedón však podplatil své strážce a uprchl do Kárie k Alketovi. Ptolemaios vládl nějakou dobu v Sýrii, pak zanechal ve městech posádky a odplul do Egypta.

53/ Antigonos byl v té době satrapou ve Frygii, Lykii a Pamfýlii. Když se Antipatros odebral do Evropy a zanechal ho jako satrapu celé Asie, začal obléhat kappadockého satrapu Eumena, kterého prohlásili Makedoňané

vojevůdců a osobní statečností, aniž jim pomohlo výhodné postavení nebo pochybený postup nepřátel. Níkomédés se proto položil táborem vedle Mania, Mithridatés vystoupil na horu Skorobu na hranici mezi Bithýnií a pontskou oblastí. Jeho předvoj, sto sarmatských jezdců, narazil na osm set Níkomédových a část jich zajal. Rovněž jim dal Mithridatés peníze na cestu a propustil je do vlasti. Mania, který chtěl nepozorovaně utéci, zastihli Neoptolemos a arménský Nemanés u pevnosti Protopachia a přinutili ho s jeho čtyřmi tisíci jezdci a desetkrát větším počtem pěšáků o sedmé hodině k boji, když už Níkomédés odešel ke Cassiovi. Pobili kolem deseti tisíc jeho vojáků a zajali na tři sta. Mithridatés je také propustil, sotva k němu byli přivedeni, neboť si chtěl získat u nepřátel oblibu. I tábor Maniův byl dobyt a Manius uprel v noci sám k řece Sangariu, dostal se přes ni a utekl do Pergama. Cassius a Níkomédés i všichni římsí poslové, kteří u nich byli, přesunuli svůj tábor do Leontónkefalé, nejmohutnější pevnosti ve Frygii. Cvičili své vojáky, které nedávno sehnali, řemeslníky, rolníky i prosté jednotlivce, a konali ve Frygii nové odvodů. Protože se ani jedni, ani druzí nehodili k boji, vzdali se úmyslu vést válku s takovým mužstvem, rozpustili je a stáhli se zpět; Cassius odešel se svým vojskem do Apameie, Níkomédés do Pergama, Manius na Rhodos. Sotva se o tom dozvěděli strážci vjezdu do Černého moře, rozutekli se a předali vstup do Černého moře i lodě, které měli, Mithridatovi.

20/ Tímto jediným prudkým útokem se Mithridatés zmocnil celé Níkomédovy říše a obnovoval pořádek v jejích městech. Potom vpadl do Frygie, ubytoval se v hostinci, v němž bydlel Alexandros, a vykládal si jako příznivé znamení, že i on zastavil tam, kde kdysi odpoučoval Alexandros. Pak se rychle přehnal přes zbylou část Frygie, Mýsii a ta asijská území, která Římané získali

nedávno, poslal své velitele do sousedních končin a podrobil si Lykii, Pamfýlii a další území až k Iónii. Odpor kladli ještě Láodikéjští na řece Lyku, neboť jeden římský velitel, Quintus Oppius, vtrhl do města s hrstkou jezdců a žoldněrů a hájil je. Mithridatés poslal k hradbám hlásatele a poručil ohlásit, že král Mithridatés jim slibuje beztrestnost, vydají-li Oppia. Po této výzvě Láodikéjští dovolili, aby Oppiovi žoldněři odešli bez újmy, a Oppia odvedli k Mithridatovi pro posměch i s liktory. Ani jemu neučinil Mithridatés nic zlého, ale vodil ho nespoutaného všude s sebou a ukazoval, jak vypadá zajatý římský velitel.

21/ Zanedlouho nato zajal Mithridatés i Mania Aquilia, který dal hlavní podnět jak k této misi, tak k této válce, a vozil ho v poutech na oslu. Přitom musel křičet na kolemjdoucí, že je Manius. Nakonec mu Mithridatés dal nalít v Pergamu do krku roztavené zlato, aby tak odsoudil římské korupčnictví. Do čela jednotlivých národů postavil satrapy a odebral se do Magnésie, Efesu a Mytilény. Tam ho všichni radostně přijali a v Efesu dokonce strhávali římské sochy, což však brzy odpykali. Při návratu z Iónie dobyl Stratoníkeiu, potrestal ji peněžitou pokutou a zanechal v ní posádku. Spatřil tam půvabnou dívku a vzal si ji mezi své ženy. Byla to Monimé, chce-li někdo nedočkavě znát i její jméno, dcera Filopoimenova. Boj s obyvateli Magnésie, Paflagonci a Lyčany, kteří mu ještě kladli odpor, svěřil svým velitelům.

22/ Tolik o Mithridatových akcích. Sotvaže se Římané dozvěděli o jeho prvním útoku a o jeho vpádu do Asie, rozhodli se vyhlásit mu válku, i když je v Římě tísnily vleklé vnitřní rozbroje a těžká tamější válka, v níž se proti nim postupně postavila téměř celá Itálie. Když si konsulové dělili moc losem, připadla správa Asie a vedení války s Mithridatem Corneliovi Sullovi. Protože však

Římané neměli na válku peníze, rozhodli se prodat poklady, které král Numa Pompilius obětoval bohům. Tak velká byla tehdy všeobecná nouze a tak bezmezná ctižádost. Část pokladu se jim podařilo prodat brzy, takže shromáždili devět tisíc liber zlata a pouze toto množství věnovali na tak nebezpečnou válku. Sullu zdržovaly dlouho rozbroje, které jsem popsal v Občanských válkách. Mezitím postavil Mithridatés velké množství lodí k útoku na Rhodos a napsal potají všem satrapům a všem správcům měst, aby vyčkali třicátého dne a napadli najednou všechny Římany a Italy, kteří u nich žijí, muže, jejich ženy, děti i propuštěnce italského původu, pobili je a nechali ležet nepohřbené a jejich majetek rozdělili mezi sebe a krále Mithridata. Vyhlásil i trest pro ty, kdo by je pohřbívali nebo skrývali, a odměnu těm, kdo přechovávané udají nebo zabijí. Otrokům, udají-li své pány nebo je zabijí, sliboval svobodu, dlužníkům, pokud budou takto postupovat proti věřitelům, odpouštěl polovinu dluhu. Tyto příkazy sdělil Mithridatés všem najednou, a když nastal určený den, rozpoutaly se v Asii hrůzné výjevy. Některé z nich vypadaly takto:

23/ V Efesu nalezli Římané útočiště v Artemidině chrámu, ale Efeští je odtrhávali od jejich soch a zabíjeli. Pergamští je stříleli z luků, když se drželi soch v Asklepiově chrámu, kam se utekli, a nechtěli se od nich odtrhnout. Obyvatelé Adramyttia je pobíjeli na moři, když se snažili uplavat, a topili jejich děti. Kaunští, kteří byli po válce s Antiochem rhodskými poplatníky a byli nedávno osvobozeni Římany, vyvlekli Italy, kteří se utekli pod ochranu dobré rádkyně Hestie, odtrhli od sochy bohyně a pobili nejdříve děti před očima matek a matky i otce potom. Trallští se štítili být vrahy a najali si k činu surovce Theofila z Paflagonie. Ten sehnal oběti do chrámu Svornosti a tam je pobil; některým usekl ruce, když se

drželi soch. Takový osud stihl v Asii Italy a Římany, muže, děti i ženy i jejich propuštěnce a otroky italského původu. Ukázalo se tak jasně, že tento krvavý čin nevykonali obyvatelé Asie ze strachu před Mithridatem, ale z nenávisti vůči Římanům. Stihl je však dvojitý trest, jednak rukou Mithridata, který vůči nim jednal zanedlouho zpupně a věrolomně, jednak později rukou Cornelia Sully. Nato Mithridatés doplul na ostrov Kós, jehož obyvatelé ho uvítali s radostí, ujal se syna egyptského krále Alexandra, kterého tam zanechala jeho babička Kleopatra spolu s velkým množstvím peněz, a královsky ho vychoval. Z Kleopatřina pokladu poslal do Pontu četné cenné předměty — umělecká díla, drahé kameny, ženské šperky a mnoho peněz.

24/ Mezitím Rhodští opevňovali své hradby a přístavy a všude stavěli válečné stroje. Částečně jim pomáhali Telmisané a Lyčané. Všichni Italové, kteří uprchli z Asie, se stáhli na Rhodos, mezi nimi i Lucius Cassius, prokonsul v Asii. Když proti nim připlouval Mithridatés, zničili předměstí, aby z nich nepřítel neměl žádný užitek, a připravili se k námořní bitvě s částí lodí k čelnímu útoku, s částí k bočnímu. Král, plavící se na pětiveslici, poručil, aby jeho lodě vyjely na moře, rozvinuly se proti nepřátelskému křídlu a rychlým veslováním obklíčily nepřátelská plavidla, jichž bylo jen málo. Rhodští dostali strach, že budou sevřeni, a trochu se stáhli. Potom se obrátili, odpluli do přístavu, uzavřeli jej kládami a bojovali s Mithridatem z hradeb. Král se položil táborem u města, stále se marně snažil proniknout do přístavu a vyčkával pěší vojsko z Asie. Mezitím docházelo neustále ke krátkým potyčkám se strážci hradeb, při nichž měli Rhodští převahu, takže jejich sebevědomí postupně vzrůstalo. Lodě udržovali v pohotovosti, aby zaútočili na nepřátele, jakmile jen bude příležitost.

25/ Jednou plula kolem královská nákladní loď s napjatými plachtami a přiblížila se k ní rhodská dvojveslice. Protože jim obě strany rychle spěchaly na pomoc, rozpoutala se velká námořní bitva. Mithridatés v ní zuřivě dotíral na Rhodské velkým množstvím lodí, ale ti je obratně obeplouvali a proráželi jejich boky. Do přístavu se vrátili s mnoha zobci nepřátelských lodí i jinou kořistí a přivlekli dokonce jednu trojveslici s posádkou. Jednou nepřítel zajali rhodskou pětiveslici; Rhodští o tom nevěděli a poslali šest nejrychlejších lodí s velitelem Dámagorem, aby ji hledaly. Mithridatés proti němu vyslal dvacet pět lodí a Dámagorás se před nimi na sklonku dne stáhl. Zaútočil až za úplné tmy, když se královské lodě obrátily na zpáteční cestu, dvě z nich potopil, další dvě zahnal do Lykie a po noci strávené na moři se vrátil zpět. Tak tedy skončilo námořní střetnutí hrstky Rhodských s Mithridatovou přesilou neočekávaným výsledkem. Když král při bitvě objížděl své loďstvo a povzbuzoval vojáky, poškodila nárazem spojenecká loď z Chiu ve zmatku jeho plavidlo. Král tehdy předstíral, že se nic nestalo, ale později potrestal kormidelníka i jeho zástupce a pojal zášť proti všem Chijským.

26/ Ve stejnou dobu pluli Mithridatovi pěšáci na nákladních lodích a trojveslicích a vítr vanoucí od Kaunu je přihnál k Rhodu. Rhodští proti nim rychle vypluli a zaútočili na ně, když se ještě rozptýlené lodě zmítaly ve vlnách. Jedny odvěkli do přístavu, druhé poškodili a další zapálili; zajali na čtyři sta mužů. Poté se Mithridatés připravoval jak k druhé námořní bitvě, tak k obléhání města a postavil sambuku, obrovský stroj na dvou lodích. Přeběhlíci mu ukázali přístupný pahorek, na němž stála svatyně Dia Atabyria, obehnaná nízkou hradbou. V noci Mithridatés nalodil část vojáků, jiným rozdal žebříky na zlézání hradeb a všem poručil, aby postupovali

v naprostém tichu až do chvíle, než jim bude možné dát znamení ohněm z Atabyria. Potom měli společně s co největším křikem jedni zaútočit na přístav, druzí se zmocnit hradeb. Zatímco se za naprostého ticha přibližovali k městu, zpozorovala rhodská stráž, co se děje, a zapálila ohně. Mithridatovi vojáci se domnívali, že je to signál z Atabyria, a všichni najednou vyrazili do hlubokého ticha válečný pokřik, nosiči žebříků i námořní jednotky. Rhodští odpověděli neohroženě křikem a hnali se houfně k hradbám, takže královští v noci nepořídili nic a za dne byli odraženi.

27/ Potom dopravili Mithridatovi vojáci sambuku k hradbám do místa, kde je Ísidin chrám. U Rhodských vyvolala hrozné zděšení, protože z ní vyrážely zároveň četné střely, beranidla a kopí. Kolem ní se pohybovali na velkém množství člunů vojáci se zlézacími žebříky a připravovali se s její pomocí vystoupit na hradby. Avšak Rhodští vydrželi i tento útok s klidem a mezitím se sambuka svou tíhou potopila; zdálo se dokonce, jako by Ísis na ni vrhala prudký oheň. Mithridatés vzdal tedy i tento pokus a stáhl se z Rhodu. Obklíčil svým vojskem Patara a začal kácet posvátný háj Létin, aby měl stavební dřevo na obléhací stroje. Byl však ve snu odstrašen a nechal je ležet bez použití. Válku s Lyčany svěřil Pelopidovi a Archeláa poslal do Řecka, aby tam pokojně, nebo násilím získal co nejvíce spojenců. Od této chvíle přenechal většinu svých povinností velitelům. Sám sbíral a vyzbrojoval vojsko, oddával se radostem se svou ženou ze Stratoníkeie a soudil obžalované za to, že mu ukládali o život, usilovali o převrat nebo že vůbec přáli Římanům.

28/ Zatímco se Mithridatés zabýval takovými záležitostmi, odehrávaly se v Řecku tyto události: Archeláos vyplul s velkými zásobami a silným vojskem a zmocnil se

násilím Délu, který odpadl od Athéňanů, i jiných pevností. Zabil tam dvacet tisíc mužů, většinou Italů, a pevnosti předal Athéňanům. Tímto počínáním a vůbec nadnesenou chválou Mithridata získal Athéňany na jeho stranu. Poslal jim i posvátný poklad z Délu prostřednictvím Athéňana Aristióna v doprovodu asi dvou tisíc strážců. Ale Aristión jich využil pro sebe a zmocnil se vlády ve vlasti. Část Athéňanů dal hned zabít, že jsou pro Římany, část poslal k Mithridatovi. A přitom to byl stoupenec Epikúrovy filozofie. Nebyl však v Athénách jediný, kdo si počínal takto. Stejně jednali kdysi Kritiás a spolu s ním jeho přátelé filozofové, neboť zavedli tyranii. Rovněž pythagorovci v Itálii a v ostatním Řecku ti ze sedmi mudrců, kteří se chopili vlády, panovali zpupněji než obyčejní vladaři, takže je sporné a podezřelé, zda se i ostatní filozofové uchýlili k moudrosti ze snahy o dokonalost nebo pro osobní útěchu v chudobě a nečinnosti. I nyní žijí mnozí z nich jako řadoví občané v chudobě, a proto se z této nutnosti chápou filozofie a útočí s hořkostí na bohaté nebo vládnoucí. Při tom projevují spíše touhu po majetku a moci, než aby jimi pohrdali. Kritizovaní je přezírají a chovají se tak mnohem rozumněji. Nechť si každý uvědomí, že tento výklad se vztahuje k filozofovi Aristiónovi a že on byl příčinou této odbočky.

29/ K Archeláovi se přidali Achajové, Lakedaimoňané a celá Boiótie s výjimkou Thespií, ale ty Archeláos oblehl a dobýval. V téže době vyslal Mithridatés Métrofanu s dalším vojskem, aby pustošil Euboiu, Démétriadu a Magnésii, protože nestojí za Mithridatem. Proti němu vytáhl s malým vojskem Bruttius z Makedonie, svedl s ním námořní bitvu, potopil jednu malou loď a jednu lehkou a zabil celou posádku Métrofanovi před očima. Ten zděšen prchal s pomocí příznivého větru tak, že se Bruttius za ním nepustil. Zničil však Skiathos, sloužící

barbarům jako skladiště jejich kořisti, několik otroků jim dal pověsit a svobodným rozkázal useknout ruce. S posilou dalšího tisíce makedonských jezdců a pěšáků se pak Bruttius obrátil proti Boiótii a bojoval tři dny u Chairóneie s Archeláem a Aristiónem v bitvě, která zůstávala po celou dobu vyrovnaná a nerozhodná. Když Archeláovi a Aristiónovi přišli na pomoc Lakedaimoňtí a Achajové, domníval se Bruttius, že nebude moci čelit všem najednou a odplul do Peiraiea, až Archeláos připlul i tam a také jej obsadil.

30/ Sulla, kterého Římané zvolili velitelem ve válce s Mithridatem, přešel teprve tehdy z Itálie do Řecka s pěti legiemi a s několika kohortami i jízdními oddíly. Ihned shromáždil peníze, spojence a zásoby potravin z Aitólie a Thessalie, a když se domníval, že jich má dost, přesunul se do Attiky proti Archeláovi. Boiótie, kudy procházel, se k němu až na malé výjimky připojila. Rovněž velké město Théby, ač se předtím velmi lehkomyslně přidalo k Mithridatovi proti Římanům, přešlo od Archeláa k Sullovi ještě dříve, než mohl začít boj. Sulla pak táhl do Attiky. Část vojska poslal k Athénám obléhat Aristióna a sám se vydal do Peiraiea, kde byl Archeláos a kde se nepřátelé uzavřeli v hradbách. Hradby z velkých kvádrů, dosahující výšky až čtyřiceti loktů, byly dílem Perikleovým z doby, kdy velel Athéňanům v peloponnéské válce. Tehdy Peiraieus opevnil, neboť v něm spatřoval naději na vítězství. Sulla použil ihned i proti tak vysokým hradbám žebříky, způsobil mnoho škod a mnoho jich i sám utrpěl, protože mu kladli velký odpor Kappadočtí. Nakonec se vyčerpán stáhl do Eleusíny a Megar, stavěl obléhací stroje proti Peiraieu a zamýšlel tam vytvořit násep. Řemeslnické výrobky a veškeré zařízení, železo, katapulty a vše ostatní tohoto druhu mu dováželi z Théb. Dřevo získával v Akadémii a stavěl z něho

vojskem, neboť se domníval, že je snadno prorazí, dokud jsou ještě slabé a mokré. Ale unavil se, protože bojoval na malém prostoru a ostřelovali ho shora, zepředu i z boku, jak to bývá při lunetovém opevnění, takže se zcela vzdal plánu dobýt Peiraieus útokem a rozhodl se jej oblehnout a přemoci vyhladověním.

38/ Když zjistil, že ve městě je krajní nedostatek, že obyvatelé již porazili všecken dobytek, vyvaňují kůži všeho druhu a vývar z ní považují za pochoutku a že někteří začali pojídat i mrtvé, přikázal obehnat město příkopem, aby odtud nikdo potají neuprchl. Sotva byl příkop hotov, poručil přinést žebříky a začal bořit hradby. Zesláblí obránci se dali rovnou na útěk, takže Sulla vpadl do Athén a hned se rozpoutal tvrdý a nemilosrdný boj. Malátní lidé nemohli utíkat a Sulla nařídil zabít každého, kdo jeho vojákům přijde do cesty, a nešetřit ani děti, ani žen, protože zuřil, že se tak náhle a bezdůvodně připojili k barbarům a vůči němu pojali nesmiřitelnou zášť. Mnozí Athéňané, sotva uslyšeli o tomto rozkazu, vrhali se sami vstříc vrahům, aby vykonali své dílo. Někteří utíkali z posledních sil na Akropoli a spolu s nimi i Aristión, který ještě stihl zapálit ódeion, aby tam Sulla nenašel hotové trámy na obléhání Akropole. Sulla zakázal město vypálit, ale dal je vojákům v plen; ti našli v mnohých domech lidské maso připravené k jídlu. Příštího dne prodával Sulla otroky. Svobodným občanům, které předešlé noci nestihl pobít a jichž byla hrstka, řekl, že jim dá svobodu, ale že jim odejme jako poraženým hlasovací právo; slíbil je však dát jejich potomkům.

39/ Athény tehdy stihlo neštěstí vrchovatou měrou. Sulla postavil okolo Akropole hlídky, a těm se zanedlouho musel pro hlad vzdát Aristión spolu se svými vojáky. Sulla potrestal smrtí Aristióna a jeho osobní stráž, stejně jako ty, kteří zastávali nějaký úřad či dělali

něco jiného v rozporu s nařízeními, která vydali Řekům Římané po prvním dobytí Řecka. Ostatním udělil milost a všem dal zákony podobné těm, jež dostali od Římanů původně. Z Akropole bylo sneseno na čtyřicet liber zlata a na šest set liber stříbra. To se však stalo o něco později.

40/ Jakmile Sulla dobyl Athény, nečekal, až Peiraieus padne obléháním, ale soustředil u něj berany, střely a kopí i množství vojáků, kteří chránění přístřešky bořili hradby, i kohorty zasypávající obránce hradeb mraky oštěpů a šípů a zatlačující je zpět. Strhl i část lunetového opevnění, ještě vlhkého a nepevného, protože bylo nově postaveno. Archeláos jeho plán tušil již dříve, a proto postavil uvnitř mnoho dalších opevnění, takže Sulla narážel znovu a znovu na jednu překážku podobnou druhé. Útočil však bez přestání a střídal často vojáky, objížděl je a povzbuzoval, aby bojovali, že na té zbývající chvíli závisí celá naděje a odměna za dřívější námahu. A oni se také domnívali, že toto je opravdu konec jejich strastí, a pustili se s ctižádostí a mocnou vervou do těchto hradeb, protože jejich dobytí pokládali za velkolepý výkon. Archeláa nakonec poděsil jejich šílený a nesmyslný útok, takže hradby opustil a stáhl se rychle do nejsilnější opevněné části Peiraiea, obklopené mořem. Sulla neměl lodě, a proto na ni nemohl zaútočit.

41/ Potom se Archeláos stáhl přes Boiótii do Thessalie a shromáždil u Thermopyl zbytky celé své armády, s níž přišel do Řecka, i zbývající oddíly, které přišly s Dromichaitem. K tomu připojil i vojsko, které přibylo do Makedonie s královým synem Arkathiem a bylo tehdy ještě v plné síle i v plném počtu, a další vojáky, poslané nedávno Mithridatem, poněvadž ten neustále dodával nové posily. Zatímco Archeláos ve spěchu shromažďoval toto vojsko, zapálil Sulla Peiraieus, neboť mu způsobil větší nesnáze než Athény, a neušetřil ani zbrojnici, ani přístav,

za nutné, a vůči Italům v Asii, ženám, dětem i otrokům italského původu se dopustil všech možných krutostí a povraždil je. Vůči Itálii projevil nesmiřitelnou zášť, ale nyní předstírá přátelství, které s námi navázal jeho otec a na něž jste si nevzpomněli dříve, než jsem vám pobil sto šedesát tisíc vojáků.

55/ Bylo by proto správné, jednat s ním i z naší strany bez lítosti, ale kvůli tobě se budu snažit získat pro něj u Římanů milost, jestliže opravdu změnil své smýšlení. Jedná-li však i nyní pokrytecky, hled, Archeláe, na sebe a uvažuj, co znamená tento stav pro tebe a pro něj, uvědom si, jak on zacházel s jinými přáteli, a jak jsme my jednali s Eumenem a Masinissou.“ Ještě když mluvil, odmítl Archeláos jeho nabídku a řekl pohněvaně, že nikdy nezradí toho, kdo mu svěřil vojsko, a dodal: „Doufám, že se s tebou dohodnu, navrhneš-li přiměřené podmínky.“ Sulla se na chvíli odmlčel a řekl: „Archeláe, jestliže nám Mithridatés vydá všechny lodě, které máš, i velitele, posly, zajatce, zběhy a uprchlé otroky a pošle zpět Chijské a všechny ostatní národy odvlčené k Černému moři, jestliže stáhne posádky ze všech stanovišť kromě těch, které mu patřily před porušením míru, zaplatí výdaje způsobené v této válce a spokojí se se zděděnou državou, doufám, že se mi podaří přesvědčit Římany, aby se pro jeho činy nehoršili.“ To byla Sullova slova. Archeláos stáhl ihned odevšad posádky a ostatní podmínky sdělil králi po poslech. Mezitím Sulla trávil volné chvíle tak, že útočil na Enety, Dardany a Sinty, sousedící s Makedonií, poněvadž ji soustavně napadali, a pustošil jejich území. Bylo to pro jeho vojsko jednak cvičení, jednak příležitost k obohacení.

56/ Když přišli poslové od Mithridata, souhlasili se všemi podmínkami s výjimkou Paflagonie a dodali, že Mithridatés by získal více, kdyby vyjednával s druhým ří-

ským velitelem Fimbriou. Sulla se tím srovnáním rozlítil a řekl, že Fimbriu potrestá, půjde do Asie sám a uvidí, zda Mithridatés chce mír nebo válku. To řekl a vydal se přes Thrákií do Kypsel; ale napřed poslal Luculla do Abýdu. Ten k němu dorazil po řadě nebezpečných situací, v nichž ho mohli zajmout piráti. Shromáždil nějaké lodě z Kypru, Foiníkie, Rhodu a Pamfýlie, zpusťoval velkou část nepřátelského pobřeží a odvážil se při plavbě několikrát pustit do boje s Mithridatovými loděmi. Sulla z Kypsel a Mithridatés z Pergama se hned sešli k jednání. Oba přišli s malým doprovodem na pláň a vojska na obou stranách přihlížela. Mithridatés připomínal ve své řeči přátelství a spojenectví s Římem za své i otcovy vlády, obviňoval římské posly a vyjednávače i velitele z křivd, jichž se na něm dopustili, když dosadili v Kappadokii Ariobarzana a jemu vzali Frygiu a dovolili, aby mu Nikomédés působil bezprávi. „A to všechno,“ řekl, „dělali za peníze, které brali střídavě ode mě i od nich, protože co většinu z vás, Římané, lze v první řadě vytknout, je hrabivost. Poté, co vaši velitelé rozpoutali válku, dělal jsem všechno v sebeobraně, spíše z nutnosti než z vlastního popudu.“

57/ Mithridatés po těchto slovech přestal, slova se ujal Sulla a odpověděl mu: „Ačkoliv jsi nás pozval kvůli něčemu jinému, totiž abys schválil naše návrhy, neodmítnu vyjádřit se stručně i k tvé řeči. To já, jakožto správce Kilikie, jsem opět dosadil z usnesení senátu Ariobarzana do Kappadokie; ty jako náš poddaný jsi měl buď uvést námitky a důvody k nim, anebo se potom nestavět proti. Frygií ti dal Manius jak úplatek, což bylo nesprávné od vás obou. Vždyť ty přiznáváš, že jsi ji nedostal právem, neboť jsi ji získal jako úplatek; Mania jsme odsoudili i za ostatní opatření, která udělal pro peníze, a senát je všechna zrušil. Proto senát rozhodl, aby Frygie, která

ti byla dána neprávem, neplatila daně Římu, nýbrž aby byla svobodná. Jakým právem máš mít Frygii, ačkoliv jsme ji získali ve válce my a nepovažujeme za vhodné si ji podrobit? Nikomédés tě viní, že jsi poslal Alexandra, aby ukládal o jeho život, Sókrata Chrésta, aby ukládal o jeho vládu, a sám do tvé země vpadl jen v sebeobraně. Jestliže ti však přece způsobil příkoří, měl jsi to oznámit po poslech do Říma a vyčkat odpovědi. Jestliže ses však chtěl spěšně pomstít Nikomédovi, proč jsi vyhnal také Ariobarzana, ačkoliv ten ti žádné bezpráví nedělal? Protože jsi ho vypudil, donutil jsi Římany, kteří tam byli, aby ho opět dosadili na trůn. To ty jsi rozpoutal válku, když jsi byl rozhodnut k tomuto kroku a doufal jsi, že se zmocníš celé země, až Římany porazíš. Důvody, které uvádíš, mají tvůj plán jen zastřít. Pro tento výklad svědčí fakt, že jsi hledal spojení u Thráků, Skythů a Sarmatů už předtím, než jsi začal s válkou, že jsi rozeslal posly k sousedním králům, vystavěl lodě a opatřil sis kormidelníky a jejich zástupce.

58/ Ze zálučnosti tě usvědčuje v první řadě doba zvolená k válce. Sotva ses dozvěděl, že se proti nám vzbouřila Itálie, využil jsi našich obtíží, zaútočil na Ariobarzana, Nikoméda, Galaty a Paflagonce a poté i na naši provincii Asii. Potom, když ses jich zmocnil, jak jsi naložil s městy, do jejichž čela jsi postavil otroky propuštěné na svobodu a dlužníky zproštěné dluhů? Co Řekové, jichž jsi zahubil tisíc šest set na základě jediného falešného obvinění! Co tetrarchové z Galatie? Pozval jsi je na hostinu a zavraždil! Nebo Italové? Pobil jsi je za jediný den nebo utopil s matkami a dětmi, aniž jsi ušetřil ty, kteří vyhledali útočiště v chrámě! Jak velkou tvou krutost, jak nezměrnou bezbožnost a jakou přemíru tvé zášti vůči nám ukázaly tyto činy! Zabavil jsi peníze obětí a přepravil ses do Evropy s velkou armádou, ačkoliv my jsme

všem králům v Asii zakázali být jen vstoupit do Evropy. Ty ses tam přeplavil, pak ses přehnal Makedonií, ačkoliv patří nám, a vzal jsi Řekům svobodu. Ani tys nezačal projevovat lítost dříve, ani Archeláos nezačal prosit za tebe dříve, dokud jsem neosvobodil Makedonii, nezabavil Řecko tvého násilí, nepobil sto šedesát tisíc tvých vojáků a nezmocnil se tvého tábora se všimvšudy. Divím se, že teď chceš ospravedlňovat činy, za jejichž odpuštění jsi žádal prostřednictvím Archeláa. Nebo ses mě bál, jen když jsem byl daleko, kdežto když jsem nablízku, myslíš si, že jsem se přišel s tebou dohadovat jako někde na soudě? Ta doba již minula od chvíle, kdy jsi s námi začal válčit, a my se statečně hájíme a budeme hájit až do konce.“ Zatímco rozhněvaný Sulla ještě mluvil, král změnil svůj postoj, neboť dostal strach, přistoupil na podmínky vyjednané Archeláem, vydal lodě i všechno ostatní a vrátil se do Pontu, své državy po předcích. Tak skončila první válka mezi Mithridatem a Římany.

59/ Sulla se dostal do vzdálenosti dvou stadií od Fimbrii a kázal mu vydat vojsko a nedržet je protizákonně. On mu posměšně odpověděl, že ani Sulla už není velitelem podle zákona. Sulla ho dal obehnat příkopem, a když mnoho vojáků zcela veřejně přebíhalo, svolal Fimbria zbylé na shromáždění a naléhal, aby u něho zůstali. Protože říkali, že nebudou bojovat se svými spoluobčany, roztrhl si šat a vrhl se před každým vojákem na kolena. Ale nepomáhalo ani to, a počet zběhů se zvyšoval. Obcházel tedy stany tribunů, a když některé podplatil, svolal vojáky opět na shromáždění k přísaze. Podplacení křičeli, že je třeba zvát k přísaze jednotlivce, a Fimbria dal vyvolávat ty, kterým prokázal nějaké dobrodiní. Jako prvního vyzval Nonia, svého nejbližšího druha. Jakmile i ten odmítl přísahat, tasil meč a vyhrožoval, že ho zabije. Protože se však na všech stranách strhl křik, upustil

avšak Římané tento úskok prohlédli. Armén Kappadokii obklíčil, odvedl na tři sta tisíc lidí do své země a usadil je spolu s jinými na místě, kde poprvé získal arménskou korunu, a nazval je po sobě Tigránokerta, to je Město Tigránovo.

68/ Když se toto dalo v Asii, Sertorius, který stál v čele Hispánie, přiměl ke vzpouře proti Římu nejen samotnou Hispánii, ale i všechny okolní kraje a sestavil poradní sbor ze svých přívrženců na způsob senátu. Dva z jeho vzbouřenců, Luciové, Magius a Fannius, přemluvili Mithridata, aby se stal Sertoriovým spojencem, když v něm posílili naděje na ovládnutí Asie a sousedních kmenů. Mithridatés se dal přesvědčit a vyslal k Sertorioví posly. Sertorius je uvedl do svého senátu a vychloubal se, že jeho sláva pronikla až k Černému moři a že nyní může obléhat Římany od západu i od východu, uzavřel s Mithridatem smlouvu, že mu dá Asii, Bithýnii, Paflagonii, Kappadokii i Galatii, a poslal k němu jako velitele Marka Varia a jeho poradce Lucie, Magia a Fannia. S jejich pomocí začal Mithridatés třetí a poslední válku s Římany, v níž přišel o celou říši, neboť Sertorius v Hispánii zemřel a z Říma byl proti němu vyslán nejprve vojevůdce Lucullus, někdejší Sullův velitel loďstva, potom Pompeius, který využil války s Mithridatem a připojil k Římu celé Mithridatovo území a všechny sousední země až k řece Eufratu.

69/ Protože se Mithridatés utkal s Římany již mnohokrát a věděl, že zejména tato velká válka, vyhlášená bezdůvodně a náhle, bude nesmiřitelná, provedl všechny možné přípravy s vědomím, že se právě v ní bude rozhodovat o všem. Zbytek léta a celou zimu kácel stromy a stavěl lodě, připravoval zbraně a uskladnil dva milióny medimnů obilí podél mořského pobřeží. K jeho dřívější branné moci přibyli další spojenci — Chalybové, Arméni,

Skythové, Taurové, Achajové, Héniochové, Leukosýrové a další kmeny z okolí řeky Thermódontu, zvaného kraj Amazonek. Takto se rozmnožily jeho síly v Asii. Jakmile přešel do Evropy, připojovali se k němu tzv. království Sarmaté, Jazygové, Korallové, thrácké kmeny kolem Dunaje, Rhodopy a Haimu a dále Bastarnové, kmen z nich všech nejstatečnější. Tak mnoho národů tehdy Mithridatés získal v Evropě. Dohromady se shromáždilo asi sto čtyřicet tisíc pěších vojáků a kolem šestnácti tisíc jezdců. Početný byl další houf, v němž byli stavitelé cest, nosiči břemen a kupci.

70/ Na začátku jara zkoušel Mithridatés své námořní síly. Přinesl obvyklou oběť Diovi Válečnému, Poseidónovi veňnal do moře vůz tažený bělouši, a pak spěchal proti Paflagonii se svými veliteli Taxilem a Hermokratem. Jakmile tam dorazil, pronesl k vojsku sebevědomou a vychloubačnou řeč o svých předcích i o sobě, jak v krátké době rozšířil říši nejvyšší možnou měrou, a že ho Římané neporazili nikde, kde byl sám přítomen. Potom obvinil Římany z bezmezné hrabivosti, která je podle jeho slov vedla k zotročení Itálie i jejich vlasti. Útočil na ně, že mu nechtěli dát poslední smlouvu písemně, protože opět čekali na vhodnou chvíli k útoku. Tento postup označoval za důvod k válce, poukázal na celou svou armádu a její výzbroj i na svízelnou situaci Římanů, na něž mocně doráží Sertorius v Hispánii a kteří trpí vnitřními rozbroji v Itálii. „Proto snášejí již dlouhou dobu na moři pirátství, nemají žádného spojence ani poslušného poddaného.“ Pak ukázal na Varia a oba Lucie a pravil: „Nevidíte snad, že i ti nejurozenější z nich se obracejí proti své vlasti a jsou našimi spojenci?“

71/ Po tomto povzbudivém projevu k vojsku vtrhl do Bithýnie, kde právě zemřel Níkomédés jako bezdětný a odkázal říši Římanům. Její správce Cotta byl však

kdysi zle nakládal, když do města vstupoval, zabil ho a vyzval obyvatele k boji za svobodu. Ačkoliv akropole již byla v rukou Artaferna a dalších Mithridatových synů, nahromadili obyvatelé kolem ní břevna a zapálili ji. Mithridatovi synové Artafernés, Dáreios, Xerxés, Oaxthrés a dcera Eupatra se ze strachu před ohněm vzdali a dali se odvést do zajetí. Z nich jediný byl Artafernés asi čtyřicetiletý, ostatní byli mladí a vzhlední lidé. Druhá Mithridatova dcera Kleopatra dále vzdorovala a otec obdivující její odvahu jí poslal mnoho dvojveslic a zachránil ji z rukou nepřátel. Blízké pevnosti, které Mithridatés nedávno dobyl, od něho odpadly pod dojmem odvážného činu fanagorejských občanů — Chersonésos, Theodosia, Nymfaion a všechna místa kolem Černého moře příhodná pro vedení války. Když Mithridatés viděl, že odbojných měst valem přibývá, tušil, že na vojsko není spolehnoutí, protože vojáky k službě donutil tím, že vymáhal velké daně, a věděl, že armáda nezachovává neúspěšnému veliteli věrnost, poslal prostřednictvím eunuchů své dcery za manželky velmožům do Skythie a žádal je o rychlou vojenskou pomoc. Doprovázelo je padesát mužů. Sotva se jen poněkud vzdálili od Mithridata, zabili vojáky eunuchy, které vždycky nenáviděli, protože ovládali Mithridata, a dívky odvedli k Pompeiovi.

109/ Ačkoliv Mithridatés ztratil tolik dětí, pevností a celou říši a neměl již prostředky k válce, ani nemohl očekávat pomoc od Skythů, neprojevil ani tehdy ve svých záměrech skromnost nebo zdrženlivost odpovídající jeho zoufalému postavení. Pomýšlel na to, že pronikne ke Keltům, s nimiž udržoval s tímto záměrem po dlouhou dobu přátelství, a že spolu s nimi vtrhne do Itálie. Doufal, že se tam k němu ze zášti vůči Římanům připojí mnoho národů, neboť věděl, že i Hannibal postupoval tímto způsobem, když válčil v Hispánii, a že tak Římanům

nahnal velký strach. Věděl, že před krátkou dobou se z nenávisti proti Římanům vzbouřila téměř celá Itálie a spojila se proti nim s gladiátorem Spartakem, jinak zcela bezvýznamným člověkem. S takovýmito představami se tedy chtěl vypravit ke Keltům. I když se tento odvážný plán samotnému Mithridatovi jevil jako velkolepý, vojáci váhali hlavně pro nesmírnou riskantnost, neboť měli podstoupit dlouhotrvající pochod do cizí země a proti nepřátelům, nad nimiž ani na své vlastní půdě nezvítězili. Kromě toho se domnívali, že Mithridatés chce v nehlubší beznaději vykonat něco velkého a že chce raději zemřít jako král než jako netečný člověk. Přesto však vydrželi a neodporovali, neboť ani při svém neštěstí to nebyl král malý a hodný opovržení.

110/ Za této celkové situace Farnakés, kterého si Mithridatés vážil ze svých synů nejvíce a často jej označoval za svého nástupce, začal strojit otcí úklady, buď že se bál této výpravy, nebo měl strach o osud království, a věřil, že Římané jsou ještě ochotni odpouštět. Snad si uvědomoval, že vše bude ztraceno nadobro, vytáhne-li jeho otec proti Itálii, nebo byl veden jinými důvody či promyšlenými záměry. Jeho spoluspiklenci však byli pochyťáni a umučeni, ale Ménofanés Mithridata přesvědčil, že není třeba, aby ve chvíli, kdy sám odplouvá, zahubil syna, kterého si nejvíce váží. Takové zvraty, tvrdil, jsou průvodním jevem války a ustanou, jakmile válka skončí. Mithridatés se dal přesvědčit a synovi opustil. Ten se však patrně bál otcova hněvu, a protože věděl, že vojsko je na vahách, šel v noci k římským přeběhlíkům, kteří měli tábor nejbližší Mithridatovi, a záměrně zveličoval nebezpečí, o němž přesně věděli, že jim hrozí, půjdou-li proti Itálii. Sliboval jim velké odměny, zůstanou-li, a přemluvil je, aby jeho otce opustili. Sotva je přesvědčil, vyslal Farnakés ještě téže noci posly do ji-

ných blízkých táborů a získal i je. Na úsvitu spustili křik nejprve přeběhlci a potom další a další, jeden po druhém. Odpovědělo jim i loďstvo. O spiknutí zřejmě nevěděli všichni předem, ale vítali převraty, byli necitelní k Mithridatovu neštěstí a naději spatřovali vždy jen v novotách. A tak i ti, kteří neměli tušení o rozsahu spiknutí, křičeli spíše ze strachu a donucení než z vlastního rozhodnutí, protože se domnívali, že vzpoura je všeobecná, a budou-li jediní proti, bude jimi většina opovrhovat. Mithridatés byl probuzen křikem a vyslal několik mužů zjistit, co povyk znamená. Vzbouřenci otevřeně prohlásili, že chtějí, aby se králem stal jeho syn, mladý místo starého, kterého ovládají eunuchové a který již zabil mnoho synů, velitelů i přátel.

111/ Jakmile se o tom Mithridatés dozvěděl, vyšel, aby s nimi promluvil. Část jeho osobní stráže již přeběhla ke zběhům. Ti však prohlásili, že se k nim mohou přidat, dokážou-li svou spolehlivost, čímž mysleli na Mithridata. Strážím se podařilo zabít pouze jeho koně, ale král sám uprchl. Vzbouřenci pak povolali jeho syna králem, jako by již zvítězili. Kdosi přinesl ze svatyně široký pergamen a ozdobil jím Farnaka jako diadémem. Mithridatés to vše pozoroval z ochozu a vysílal posla za poslem se žádostí, aby mu zaručil bezpečný odchod. Protože se žádný z poslů nevracel, dostal strach, aby nebyl vydán Římanům, pochválil své osobní strážce i přátele, kteří s ním ještě setrvali, a poslal je k novému králi. Některé z nich však z nedorozumění zabili Farnakovi vojáci, když se k nim blížili. Mithridatés vyňal jed, který měl stále v pochvě svého meče, a namíchal si jej. Dvě z jeho dcer — byly to ještě mladé dívky a žily u něho — Mithridatis a Nyssa, zasnoubené králům Egypta a Kypru, prosily otce, aby si směly vzít jed napřed, a na svém rozhodnutí neodvratně trvaly. Zabránily mu vskutku vypít

jed dříve, než jej požily samy. Zatímco na ně ihned zapůsobil, na Mithridata neúčinkoval, ačkoliv bez ustání chodil rychle sem a tam. Byl totiž navyklý na jiné léky, jichž v sebeobraně neustále užíval jako protijedů; ty se dodnes nazývají mithridatika. Když uviděl jakéhosi Bitoita, keltského velitele, řekl mu: „Tvá pravice mi posloužila mnohokrát proti nepřátelům, ale nejvíce mi poslouží, jestliže mě teď zabiješ, protože mi hrozí nebezpečí, že budu veden v triumfu, ačkoliv jsem dlouho byl neomezeným vládcem tak velké říše; nemohu zemřít následkem jedu, poněvadž jsem uvykl jiným jedům jako protilátkám. Třebaže jsem předvídal všechny jedy v jídle a uchránil se před nimi, nebral jsem v úvahu ten nejhorší a králi stále hrozící — věrolomnost vojska, děti a přátel.“ Bitoitos byl dojat, královu přání vyhověl a pomohl mu v jeho tísní.

112/ Tak tedy zemřel Mithridatés, potomek perského krále Dáraia, syna Hystaspova, v šestnácté generaci, osmý po Mithridatovi, který se vzbouřil proti Makedonům a založil pontské království. Žil šedesát osm nebo šedesát devět let a vládl padesát sedm let. Říše mu připadla jako sirotkovi. Zmocnil se sousedních barbarů, podrobil si mnoho skythských kmenů, čtyřicet let vedl těžké války s Římany, během nichž se několikrát zmocnil Bithýnie a Kappadokie, vtrhl do Asie, Frygie, Paflagonie, Galatie a Makedonie, napadl Řecko, kde vykonal mnoho významných činů, vládl na moři od Kilikie po Ionský záliv, dokud ho Sulla nezahnal zpět do jeho otcovského království, když mu pobil sto šedesát tisíc jeho vojáků. Ačkoliv Mithridata stihla tak hrozná pohroma, pustil se s Římany znovu a bez zřejmých obtíží do války. Bojoval proti nejlepším velitelům a podlehl Sullovi, Lucullovi a Pompeiovi, třebaže i nad nimi získal několikrát převahu. Zajal Lucia Cassia, Quinta Oppia a Mania Aquilia a vodil